

مجتمع آموزش عالی فقه

مدرسه عالی فقه تخصصی

رساله دکتری (P.H.D) رشته فقه سیاسی

گرایش فقه روابط بین الملل

عنوان

نقش مصلحت در تحقق همگرایی جهان اسلام از منظر فقه امامیه و حنفیه

استاد راهنما

حجت الاسلام و المسلمین دکتر حسین ارجینی

استاد مشاور

حجت الاسلام و المسلمین دکتر محمدعلی میرعلی

دانش پژوه

عبدالخالق جوادی

کد: ۱۱۵۲۴۶

بهار ۱۴۰۲

روزگار در کف دست است

تقدیم

به پیشگاه منجی و مصلح اصلی جهان بشریت امام زمان (ع) و اجداد و نیاکان پاکش و نایب برحقش
امام خمینی (رض) و مصلحان، اندیشمندان و فقهای جهان اسلام که برای تحقق همگرایی و وحدت جهان
اسلام زحمات مضاعف را متقبل شده اند و تلاش مستمر نموده اند. امیدوارم این اثر ناچیز حقیر را خداوند
قبول فرمایند.

سپاس نامه

همه ستایش‌ها و سپاس از آن خداوند است، او مجمع جمیع خصلت‌های ستوده و مظهر نیکی‌های پسندیده و رحمت‌های واسعه است مدد و عنایت او در تمام افعال و آمال انسان منشأ اثر است و دورود بی پایان بر آخرین پیام آور عشق و محبت، فرستاده حق، سالار انبیاء محمد بن عبدالله (ص) و بر اوصیاء و جانشینان او ائمه‌ای اثنی عشر علیهم السلام.

لازم می‌دانم به پاس زحمات دلسوزانه استاد محترم راهنما حضرت حجت الاسلام و المسلمین دکتر حسین ارجینی (دامت برکاته) که با راهنمایی‌های عالمانه خویش سهم بسزائی در به ثمر رسیدن این پژوهش داشتند که مطالب و مکتوبات پایان نامه را مطالعه دقیق نمودند و با اصلاح کاستی‌های علمی، ادبی و نگارش بر تقویت و محتوای آن افزودند تقدیر و تشکر نمایم. همچنین از جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر محمد علی میرعلی (زید عزه) که به عنوان استاد مشاور در به ثمر نشستن تحقیق حاضر سهم مهمی داشتند و نیز حقیر بر خود فرض می‌دانم، که مراتب سپاس و قدردانی خویش را از مسئولان و دست اندرکاران کوشا و پرتلاشی جامعه المصطفی العالمیه، که خدمات شایان و قابل توجه در جهت بالندگی و ارتقاء دانش پژوهان معارف علوم انسانی اسلامی مبذول داشته‌اند، ابراز نمایم، هم چنین از آقایان که در واحد پایان نامه زحمات را تقبل کردند

چکیده

جهان اسلام دچار بحرانهای زیاد، اختلافات و مشکلات فراوانی می باشد و مصلحت کشورهای اسلامی در این است که برای تأمین منافع مسلمانان و حفظ مصالح آنان و برآوردن مقاصد شارع به همگرایی در ابعاد مختلف بپردازد. از این رو مسأله محوری که در این پژوهش بررسی می شود این است که نقش مصلحت در تحقق همگرایی جهان اسلام از منظر فقه امامیه و حنفیه چیست؟ برای اثبات یا تأیید فرضیه، این رساله با استفاده از روش تحلیلی، توصیفی و فقهی نقش مصلحت در تحقق همگرایی جهان اسلام را در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، امنیتی و اقتصادی از منظر فقه امامیه و حنفیه استخراج نمود. البته یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که نقش مصلحت در تحقق همگرایی از منظر فقهای امامیه و حنفیه این است که از مصالح مختلفی چون حفظ جان مال و نسل، عرض و آبروی مسلمانان و حفظ نظام اسلامی که برای تحقق این همگرایی در جهان اسلام می توان استفاده کرد. همانند همگرایی فرهنگی در قالب تقیه مداراتی و شرکت مسلمانان در کنگره عظیم حج و ... همگرایی سیاسی با استفاده از قاعده نفی سیل برای اتخاذ تصمیم حاکمان دول اسلامی در روابط خود با دول غیر مسلمان مبنی بر عدم سلطه آنان سرزمین‌های اسلامی است و همگرایی امنیتی و دفاعی بر تمرکز بر دشمن مشترک صورت می گیرد. چنانکه کشور اسلامی مورد تهاجم و تجاوز دشمن قرار گیرد بر همه‌ی مسلمانان واجب است از آنان دفاع کنند و برای افزایش توان و قدرت‌های نظامی و دفاعی خود در صدد ایجاد معاهدات منطقه‌ای و بین‌المللی باشند. در نهایت، بحث همگرایی اقتصادی است که در قالب بازار، پول و بانک مشترک اسلامی میان کشورها ایجاد شود.

کلید واژه‌ها: مصلحت، همگرایی، جهان اسلام، فقه امامیه، فقه حنفیه.

فهرست مطالب

مقدمه

طرح تحقیق

۱. بیان مسأله ۱
- ۲- سؤال اصلی ۲
۳. سؤالات فرعی ۲
۴. فرضه تحقیق ۳
۵. ضرورت تحقیق ۳
۶. هدف تحقیق ۳
۷. پیشینه تحقیق ۴
۸. نوآوری تحقیق ۷
۹. روش تحقیق ۷
۱۰. ساختار تحقیق ۸

فصل اول

مفاهیم و کلیات

- گفتار اول: مفاهیم ۱۳
۱. مصلحت ۱۳
 - ۱-۱) مصلحت در لغت ۱۳
 - ۲-۱) مصلحت در اصطلاح ۱۵
 - ۱-۲-۱) فقه امامیه ۱۵

- ۱-۲-۲) فقه حنفیه ۱۶
۲. مفاهیم همسو با مصلحت ۱۷
۳. همگرایی ۲۰
- ۳-۱) همگرایی در لغت ۲۰
- ۳-۲) همگرایی در سیاست ۲۱
- ۳-۳) همگرایی در فقه ۲۱
- ۳-۴) تعریف مختار همگرایی ۲۳
۴. جهان اسلام ۲۴
۵. فقه امامیه ۲۷
۶. فقه حنفیه ۲۷
- گفتار دوم: کلیات ۲۷
- الف. کاربردهای مصلحت در احکام شرعی و حکومتی ۲۷
۱. مصلحت به عنوان منبع برای استنباط احکام شرعی ۲۷
- ۱/۱. مصلحت به عنوان ناظر اجرای حکم شرعی ثابت ۲۸
- ۱/۲. مصلحت به عنوان منشاء برای تغییر احکام شرعی ۲۹
- ۱/۳. ویژگیهای مصالح مرسله از نظر فقهاء اهل سنت ۳۲
- ۱/۴. حجیت و اعتبار مصالح مرسله در فقه امامیه و اهل سنت ۳۴
- ۱/۴/۱. ادله ی حجیت مصالح مرسله در فقه اهل سنت ۳۴
۲. مصلحت پایه ی جعل و تشریح احکام شرعی ۴۰
- ۲/۱. منکرین به تبعیت احکام شرعی از مصالح و مفسد ۴۰
- ۲/۱/۱. ادله ی منکرین «نافین» به تبعیت احکام شرعی از مصالح و مفسد ۴۰
- ۲/۱/۱/۱. ادله ی عقلی ۴۰

- ۲/۱/۱/۲. ادله ی نقلی ۴۲
- ۲/۲. قائلین به تبعیت احکام شرعی از مصالح و مفاسد ۴۳
- ۲/۲/۱. ادله ی قائلین «مثبتین» به تبعیت احکام شرعی از مصالح و مفاسد ۴۴
- ۲/۲/۱/۱. ادله ی عقلی ۴۴
۳. مصلحت به عنوان قید متعلق احکام شرعی ۴۵
- ۳/۱. مصادیق مصلحت به عنوان قید متعلق احکام شرعی ۴۶
- ۳/۱/۱. در فقه امامیه ۴۶
- ۳/۱/۲. در فقه عامه ۴۶
۴. مصلحت پایه ای مدیریت و اداره جامعه و صدور حکم حکومتی ۴۸
- ۴/۱. مصلحت به عنوان پایه و ریشه ای حکم حکومتی ۴۸
- ۴/۱/۱. تعریف حکم حکومتی ۴۹
- ۴/۱/۲. تعریف برگزیده حکم حکومتی ۵۰
- ۴/۱/۳. مستندات اعتباری حکم حکومتی ۵۰
- ۴/۲. تفاوت های احکام حکومتی و احکام الهی ۵۴
- ۴/۳. تفاوت های احکام حکومتی و دلیل عقل با مصالح مرسله ۵۵
- ۴/۴. رویکرد مختلف نسبت به ماهیت حکم حکومتی ۵۵
- ۴/۴/۱. حکم حکومتی به مثابه حکم اولیه ۵۵
- ۴/۴/۲. حکم حکومتی به مثابه حکم ثانویه ۵۶
- ۴/۴/۳. حکم حکومتی به عنوان نهادی مستقل ۵۷
- ۴/۵. ویژگیهای مصلحت در صدور حکم حکومتی ۵۸
- ۴/۵/۱. عدم تعارض مصلحت با احکام شریعت ۵۸
- ۴/۵/۲. اجتماعی بودن حکم حکومتی ۵۹

- ۴/۵/۳. رعایت خبرویت و کارشناسی ۶۰
- ۴/۵/۴. رعایت قاعده اهم و مهم: ۶۱
- ۴/۶. نمونه های از صدور احکام حکومتی ۶۲
- ۴/۶/۱. صدور حکم حکومتی در زمان پیامبر (ص) ۶۲
- ۴/۶/۲. صدور حکم حکومتی در زمان ائمه معصومین (ع) ۶۳
- ۴/۶/۳. صدور حکم حکومتی در زمان غیبت کبری ۶۳
- ب. ضرورت و اهمیت همگرایی ۶۴
۱. نظریه‌ی همگرایی ۶۴
۲. انواع همگرایی ۶۶
- ۲/۱. همگرایی فرهنگی ۶۶
- ۲/۲. همگرایی اجتماعی ۶۷
- ۲/۳. همگرایی سیاسی ۶۷
- ۲/۴. همگرایی اقتصادی ۶۸
- ج. رابطه مصلحت و همگرایی ۶۹
- جمع بندی و نتیجه گیری ۷۲

فصل دوم

نقش مصلحت در همگرایی فرهنگی و اجتماعی جهان اسلام از منظر فقه امامیه و حنفیه

- مقدمه ۷۹
- گفتار اول: نقش مصلحت در همگرایی فرهنگی جهان اسلام از منظر فقه امامیه و حنفیه ۸۰
- الف) حفظ دین و تقویت هویت دینی بر اساس باورهای مشترک ۸۰
۱. دین واحد ۸۰

- ۱/۱. دین محور مشترک، در آیات و روایات..... ۸۲
۲. خدای واحد ۸۴
۱. ۲. توحید باور مشترک، در آیات و روایات ۸۵
۳. پیامبر واحد ۸۷
- ۱/۳. پیامبر باور مشترک، در قرآن و احادیث..... ۸۸
۴. کتاب واحد ۹۱
۵. قبله واحد ۹۳
- ۱/۵. قبله باور مشترک، در آیات و روایات ۹۸
- ب) حفظ مصالح امت اسلامی و تقویت تساهل مذهبی بر اساس تقیه مداراتی ۹۹
۱. معنای تساهل و تسامح ۱۰۰
۲. تقیه ۱۰۱
۳. تقیه مداراتی ۱۰۶
۴. مستندات مشروعیت تقیه مداراتی ۱۱۰
- ج) حفظ مصالح امت اسلامی در اجتماع کنگره عظیم حج، با رعایت وحدت و همبستگی
- مسلمین در جهان اسلام ۱۱۹
۱. مفهوم حج ۱۲۰
۲. مستندات وجوب حج ۱۲۲
۳. مصلحت حضور در نماز جماعت در مسجدالحرام و معاشرت حسنه در ایام حج..... ۱۲۳
- گفتار دوم: نقش مصلحت در همگرایی اجتماعی جهان اسلام از منظر فقه امامیه و حنفیه ۱۲۵
- الف) حفظ مصالح امت اسلامی با نفی قومیت گرایی و نژاد پرستی براساس قاعده فقهی مساوات. ۱۲۵
۱. مفهوم مساوات ۱۲۵
- ۱-۱. مستندات قاعده مساوات و عدم تبعیض نژادی ۱۲۶

- ۱۲۹ ۱/۲. اصل برابری و مساوات در توزیع بیت المال
- ۱۳۵ الف (تألیف قلوب
- ۱۳۵ ۱. معنای تألیف قلوب
- ۱۳۶ ۲. تألیف قلوب در آیات و روایات
- ۱۳۷ ۳. قلمرو و مصادیق تألیف قلوب در نظر فقهای امامیه و حنفیه
- ۱۴۴ ب (حفظ مصالح مسلمین با تشکیل امت واحده اسلامی براساس آیات قرآن کریم
- ۱۴۴ (۱) امت واحده
- ۱۴۵ ۲. مفهوم امت واحده در آیات و روایات
- ۱۴۷ ۳. تفسیر مفسران از امت واحده
- ۱۵۰ ۴. تعریف برگزیده، امت واحده
- ۱۵۱ ۵. سیره پیامبر (ص) در ایجاد امت واحده اسلامی
- ۱۵۱ الف) نقش اخوت دینی در ایجاد امت واحده اسلامی
- ۱۵۲ ب) مصلحت در اهداف سیاسی پیامبر (ص) از ایجاد عقد المواخات
- ۱۵۲ ج) مصلحت در اهداف اقتصادی پیامبر (ص) از ایجاد عقد اخوت
- ۱۵۳ د) مصلحت در اهداف اجتماعی پیامبر (ص) از ایجاد عقد برادری
- ۱۵۵ ۶. حفظ مصالح مسلمانان با ایجاد امت واحده در فقه امامیه و حنفیه
- ۱۵۶ ج) حفظ مصالح امت اسلامی در تمرکز بر دشمن مشترک بر اساس قاعده تعاون
- ۱۵۹ ۲. راهکارهای مقابله با دشمن مشترک
- ۱۵۹ ۲/۱. جهاد دفاعی در برابر دشمن مشترک
- ۱۶۰ ۲/۱/۱. مفهوم جهاد
- ۱۶۱ ۲/۱/۲. جهاد در آیات و روایات
- ۱۶۳ ۲/۲. مفهوم جهاد دفاعی در برابر دشمنان مشترک بر اساس فقه امامیه و حنفیه

- ۲/۳. افزایش قدرت نظامی مسلمانان در برابر دشمن مشترک ۱۶۷
- ۲/۴. آمادگی نظامی و دفاعی مسلمانان در آیات و روایات ۱۶۹
- ۲/۵. تقویت توان نظامی و دفاعی مسلمانان در سیره‌ی پیامبر اکرم (ص) ۱۷۰
- ۲/۶. به کارگیری ابزارهای متعارف جنگی و دفاعی مسلمانان در فقه امامیه و حنفیه ۱۷۱
- جمع بندی و نتیجه گیری ۱۷۵

فصل سوم

نقش مصلحت در همگرایی سیاسی و امنیتی جهان اسلام از منظر فقه امامیه و حنفیه

- مقدمه ۱۸۱
- گفتار اول: نقش مصلحت در همگرایی سیاسی جهان اسلام از منظر فقه امامیه و حنفیه ۱۸۲
- الف) حفظ مصلحت نظام اسلامی در سایه همگرایی سیاسی در میان دولت های اسلامی ۱۸۲
۱. مصلحت و همگرایی در رفع موانع دولت های اسلامی ۱۸۳
- ۱/۱. همگرایی برای رفع موانع متعدد کشورهای اسلامی ۱۸۳
- ۱/۱/۱. بحرانهای مرزی و منازعات دولت های اسلامی ۱۸۴
- ۱/۱/۱/۲. حل بحران و منازعات جهان اسلام در سیره ی نبوی ۱۸۷
- ۱/۱/۱/۳. حل بحران مرزها و منازعات جهان اسلام در کلام فقهای امامیه و حنفیه ۱۸۸
- ۱/۱/۲. وجود نظام های سیاسی متعدد در اشکال دولت های اسلامی ۱۹۱
- ۱/۱/۲/۱. حل بحران وجود نظامهای سیاسی متعدد جهان اسلام در آیات و روایات ۱۹۲
- ۱/۱/۲/۲. حل بحران وجود نظامهای سیاسی متعدد جهان اسلام از منظر فقه امامیه

- و حنفیه ۱۹۳
- ۱/۱/۳. وابستگی سیاسی دولتهای اسلامی به قدرت سلطه ۱۹۵
- ۱/۱/۳/۱. نفی وابستگی سیاسی دول اسلامی در فقه امامیه و حنفیه ۱۹۶
- الف) قاعده نفی سیبیل ۱۹۶
- ب. مستندات قاعده نفی سیبیل ۱۹۸
۲. مصلحت و همگرایی برای تقویت، منافع مشترک دولت های اسلامی ۲۰۳
- ۲/۱. دیپلماسی بین دول اسلامی و تلاش برای خنثی سازی توطئه تفرقه ۲۰۴
- ۲/۱/۱. وحدت و عدم تفرقه میان مسلمانان در قرآن و احادیث ۲۰۵
- ۲/۱/۲. وحدت و عدم تفرقه میان مسلمانان در فقه امامیه و حنفیه ۲۰۷
- ۲/۲. همگرایی بین دول اسلامی، علیه جریانهای وحدت ستیز ۲۱۰
- ۲/۲/۱. اتحاد امت اسلامی علیه جریانهای وحدت ستیز در آیات و روایات ۲۱۲
- ۲/۲/۲. همگرایی اسلامی علیه جریانهای وحدت ستیز در فقه امامیه و حنفیه . ۲۱۴
- ب) حفظ مصلحت نظام اسلامی در پرتو همگرایی سیاسی در میان سازمان های داخلی جهان اسلام
- ۲۱۸ ۲۱۸
۱. سازمان کنفرانس اسلامی ۲۱۹
- ۱/۱. همگرایی سیاسی سازمان کنفرانس اسلامی، در حل معضلات جهان اسلام... ۲۲۰
- ۱/۱/۱. عوامل مؤثر بر فرایند همگرایی سیاسی سازمان همکاری اسلامی ۲۲۱
۲. اتحادیه کشورهای عربی ۲۲۴
- ۲/۱. عدم همگرایی سیاسی اتحادیه عرب در حل مشکلات کشورهای عضو ۲۲۵
- ۲/۲. عدم موضع واحد کشورهای عضو نسبت به مسأله فلسطین ۲۲۶
- ۲/۳. همگرایی سیاسی کشورهای عضو اتحادیه عرب با قدرت های فرمانطقه ای ... ۲۲۷
- ج) حفظ مصلحت نظام اسلامی در سایه همگرایی سیاسی کشورهای اسلامی در مواجهه با

سازمانهای بین المللی	۲۲۸
۱. دیپلماسی مشترک کشورهای اسلامی با سازمانهای بین المللی	۲۲۹
۱/۱. سیاست نفی سبیل و قدرت سلطه	۲۲۹
۱/۱/۱. سیاست نفی سبیل و قدرت سلطه در فقه امامیه و حنفیه	۲۳۰
۱/۲. سیاست عمل به تعهدات بین المللی	۲۳۲
۱/۲/۱. سیاست عمل به تعهدات بین المللی در فقه امامیه و حنفیه	۲۳۴
گفتار دوم: نقش مصلحت در تحقق همگرایی امنیتی جهان اسلام از منظر فقه امامیه و حنفیه	۲۳۵
الف) نقش مصلحت در هم افزایی قدرت نظامی و دفاعی در جهان اسلام	۲۳۵
۱. ضرورت در هم افزایی توان و قدرت نظامی و دفاعی دول اسلامی	۲۳۶
۱/۱. افزایش توان و قدرت نظامی و دفاعی در آیات و روایات	۲۳۷
۱/۲. تقویت توانمندی نظامی و دفاعی در سیره نبوی (ص)	۲۳۸
۲. تجهیز به ابزار های دفاعی و نظامی متعارف دول اسلامی	۲۴۰
۲/۱. ممنوعیت استفاده از سلاحهای غیر متعارف یا کشتار جمعی در فقه امامیه و حنفیه	۲۴۱
۳. مشروع نبودن فروش ابزار های جنگی و دفاعی به «کافران» دول غیر اسلامی	۲۴۴
ب) نقش مصلحت در شکل گیری پیمانها و ائتلافهای امنیتی و دفاعی در میان کشورهای اسلامی	۲۴۹
۱. دیپلماسی امنیتی و دفاعی مشترک دول اسلامی نسبت به مسائل بین المللی	۲۵۰
۲. همگرایی و ایجاد پیمان های دفاعی و نظامی بین کشورهای اسلامی	۲۵۰
۲/۱. همگرایی امنیتی و دفاعی، محور مقاومت در مسئله ی فلسطین	۲۵۱
۲.۲. همگرایی دفاعی و نظامی، محور مقاومت در بحران سوریه	۲۵۲
۲/۳. همگرایی دفاعی و مشاوره ای، محور مقاومت در مسئله ی یمن	۲۵۴

۳. همگرایی و انعقاد پیمانهای نظامی و دفاعی دول اسلامی با دیگر دولتها ۲۵۵
- ۳/۱. نقش مصلحت در ایجاد پیمانهای امنیتی و دفاعی دول اسلامی با دولتهای متصالح ۲۵۵
- ۳/۲. پیمانهای امنیتی و دفاعی پیامبر(ص) بامشرکین و یهودیان مدینه ۲۵۶
- ۳/۲/۱. تنظیم عهدنامه مدینه ۲۵۷
- ۳/۲/۲. معاهده ی صلح حدیبیه با مشرکین مکه ۲۵۷
- ۳/۲/۳. پیمان صلح مهادنه، در فقه امامیه و حنفیه ۲۵۸
- ۳/۲. نقش مصلحت در ایجاد پیمانهای امنیتی و دفاعی دول اسلامی با دولتهای متخاصم ۲۶۱
- ۳/۲/۱. معاهده برجام دولت جمهوری اسلامی ایران با دولت متخاصم آمریکا. ۲۶۱
- ۳/۲/۲. دولت و گروه محارب و متخاصم، با دول اسلامی در قرآن و روایات.. ۲۶۳
- ۳.۲/۳. پیمان امنیتی و دفاعی افغانستان با دولت متخاصم آمریکا ۲۶۶
- جمع بندی و نتیجه گیری ۲۶۸

فصل چهارم

نقش مصلحت در همگرایی اقتصادی جهان اسلام از منظر فقه امامیه و حنفیه

- مقدمه ۲۷۳
- گفتار اول: نقش مصلحت در همگرایی اقتصادی بازار، بانک، پول دولتهای جهان اسلام از منظر فقه امامیه و حنفیه ۲۷۴
- الف) وجود مصلحت اندیشی در تشکیل بازار مشترک اسلامی در جهان اسلام ۲۷۴
۱. مفهوم بازار مشترک اسلامی ۲۷۴
۲. ضرورت تشکیل بازار مشترک اسلامی ۲۷۵
۳. موانع برای برپایی بازار مشترک اسلامی ۲۷۶

- ۳/۱. پراکنندگی جغرافیایی کشورهای اسلامی ۲۷۶
- ۳/۲. عدم تخصص نیروی انسانی ۲۷۶
- ۳/۳. دوگانگی ساختار اقتصادی در کشورهای اسلامی ۲۷۷
۴. راهکارهای برپایی بازار مشترک اسلامی ۲۷۸
- ۴/۱. بازار نفت ۲۷۸
- ۴/۲. نیروی کار ارزان ۲۷۸
- ۴/۳. تبادل نیروی کار متخصص ۲۷۹
- ۴/۴. برپایی بازار مشترک اقتصادی حج ۲۸۰
۵. بازار مشترک اسلامی در آیات و روایات ۲۸۱
۶. بازار مشترک اسلامی در فقه امامیه و حنفیه ۲۸۳
- ب) وجود مصلحت اندیشی در تأسیس بانک مرکزی اسلامی در میان دولت های اسلامی ۲۸۷
۱. مفهوم بانک ۲۸۷
۲. بانک های اسلامی در جهان معاصر ۲۸۸
- ۲/۱. بانک توسعه اسلامی ۲۸۸
- ۲/۱/۱. اهداف تشکیل بانک توسعه اسلامی ۲۸۹
- ۲/۱/۱/۱. تقویت تجارت و گسترش سرمایه گذاری میان کشورهای اسلامی ... ۲۸۹
- ۲/۱/۱/۲. تقویت، توسعه زیر ساخت ها و نیروی انسانی میان کشورهای اسلامی
- ۲۸۹
- ۲/۲. بانکداری اسلامی ۲۹۰
- ۲/۲/۱. بانکداری اسلامی در آیات و روایات ۲۹۰
- ۲/۲/۲. بانکداری اسلامی در فقه امامیه و حنفیه ۲۹۲
- ج. وجود مصلحت اندیشی در ایجاد پول مشترک اسلامی برای مبادلات پولی و مالی در جهان

- اسلام ۲۹۴
۱. مفهوم پول مشترک اسلامی ۲۹۵
۲. منافع، ایجاد پول مشترک در کشورهای اسلامی ۲۹۵
۳. پول و سرمایه در آیات و روایات ۲۹۶
۴. احکام پول «اعتباری» در فقه امامیه و حنفیه ۲۹۷
- گفتار دوم: نقش مصلحت در تقویت روابط سازمان های اقتصادی جهان اسلام از منظر فقه امامیه و حنفیه ۳۰۰
- الف. ارتباط میان مصلحت و ایجاد سازمان های مشترک اقتصادی در جهان اسلام ۳۰۰
۱. ایجاد سازمان مشترک گردشگری «اکوتوریسم» در جهان اسلام ۳۰۰
- ۱/۱. مفهوم گردشگری «اکوتوریسم» ۳۰۱
- ۱/۲. عوامل مؤثر برگردشگری در جهان اسلام ۳۰۱
- ۱/۲/۱. عوامل مثبت برای صنعت گردشگری ۳۰۱
- ۱/۲۲. عوامل منفی برای صنعت گردشگری ۳۰۲
- ۱/۳. صنعت گردشگری در آیات و روایات ۳۰۴
۲. ایجاد سازمان مشترک خطوط ریلی و قطار در جهان اسلام ۳۰۵
- ۲/۱. تأثیر خطوط راه آهن در توسعه تجارت و اقتصاد کشورهای اسلامی ۳۰۶
- ب. ارتباط میان مصلحت و تقویت سازمان های اقتصادی موجود در جهان اسلام ۳۰۷
۱. سازمان همکاری اقتصادی اکو ۳۰۷
- ۱/۱. عوامل موثر در گسترش همگرایی اقتصادی میان کشورهای اسلامی عضو اکو .. ۳۰۸
- ۱/۲. «تقویت و گسترش اتحادیه «سازمان» اقتصادی جهان اسلام در آیات و روایات ۳۰۹
۲. شورای همکاری خلیج فارس ۳۱۱

- ۲/۱. عوامل مؤثر در عدم همگرایی اقتصادی در شورای خلیج فارس ۳۱۲
- ۲/۲. راهکارهای تقویت همگرایی اقتصادی شورای خلیج فارس در آیات و روایات .. ۳۱۴
۳. سازمان همکاری اقتصادی گروه دی هشت ۳۱۵
- جمع بندی و نتیجه گیری ۳۱۶

خاتمه:

- جمع بندی و نتیجه گیری نهایی ۳۱۹
- فهرست منابع و مآخذ ۳۲۷

مقدمه

طرح تحقیق